

Informačná gramotnosť a sociálna inklúzia: ECIL 2016

Európska konferencia o informačnej gramotnosti sa tento rok konala 10. 10. – 13. 10. 2016 v Prahe. Ako každý rok, aj teraz predstavila hlavné trendy v oblasti teórie, praxe aj výskumu informačnej gramotnosti. Špecifickým tematickým zameraním tohto ročníka bola najmä orientácia na širšie tematické presahy informačnej gramotnosti – smerom k médiám, sociológii aj komunikácii.

Autori niekoľkých výrazných kľúčových a pozvaných prednášok sa zamýšľali najmä nad koncepciou digitálnej gramotnosti. Tara Brabazon je dekanou na Flinders University v Adelaide a profesorkou kulturológie aj autorkou viacerých publikácií (napr. Digital Dieting: From Information Obesity to Information Fitness, 2013). V prednáške sa zamyslela nad 3D knihovníkom, pričom ide o zmeny v jeho práci pod vplyvom digitalizácie, deteritorializácie (prekračovanie hraníc priestoru pod vplyvom digitálnych technológií) a disintermediácie (zmeny v distribučnom a publikačnom reťazci, keď miznú tradiční sprostredkovatelia). Poukázala na sociálne a komunikačné zmeny pod vplyvom digitalizácie a technologického rozvoja. Otázky, ktoré si kladla súvisia najmä s tým, či nie sme pod vplyvom digitálnych technológií, dnes už všetci knihovníci, a ako sa mení vzdelávanie a gramotnosť. Vzniká tiež otázka, do akej miery pohlcuje digitálne prostredie a vzdelávanie tradičné knižnice a ako vznikajú nové inštitúcie – napríklad tzv. „postmoderná“ univerzita. Uviedla mnoho príkladov programov informačnej gramotnosti aj zmien vo vzdelávaní, výskume či vôbec vnímaní informácií, ktoré formujú novšie vzory sociálnej inklúzie aj práce s informáciami na mentálnej úrovni.

Ďalšia kľúčová prednáška holandského sociológa Jana van Dijka naznačila podobné širšie súvislosti informačnej gramotnosti v modernej spoločnosti. Nevyhol sa ani negatívnym javom, ktoré súvisia so všeobecnejším včlenením digitálnych technológií do každodenného života či vzdelávania (napríklad povrchné učenie študentov). Na základe svojich publikácií naznačil trendy

rozvoja dnešnej sieťovej spoločnosti a digitálnych zručností (gramotnosti). Predstavil aj svoj model a teóriu prístupu, ktoré sú založené na zložkách ako postoj k internetu, materiálny prístup a digitálne zručnosti skladajúce sa zo zručností ovládania médií a zručností súvisiacich s obsahom a nakoniec zložky rôznorodého využitia informácií. Celý model bol empiricky testovaný na základe faktorov rodu, veku, vzdelania, príjmu a internetovej skúsenosti populácie. Digitálnu gramotnosť autor predstavil v širokom zmysle slova ako zručnosti spojené s médiom a obsahom, ktoré sú potrebné na využitie digitálnych technológií. Digitálna gramotnosť je tu prepojená s pojmom gramotnosť pre 21. storočie. Vo svojom modeli digitálnej gramotnosti rozlišuje digitálne zručnosti spojené s médiom obsahujúce operačné a formálne zručnosti a digitálne zručnosti spojené s obsahom obsahujúce informačnú gramotnosť, komunikačnú gramotnosť, strategickú gramotnosť a gramotnosť spojenú s vytváraním obsahu. Poukázal aj na výsledky merania digitálnych zručností v Holandsku v súvislosti s ich vplyvom na spôsoby myslenia, spôsob práce, pracovné nástroje a spôsob života. Trendom pre 21. storočie je príprava na vykonávanie tých tvorivých informačných činností, ktoré nedokážu zatiaľ prevziať stroje. Ide najmä o tvorivosť, kritické myslenie, koncepčné myslenie a komunikácia v tímoch a komplexné riešenie problémov. V trendoch naznačil aj možnosti strategickú inkluzívnej politiky obsahujúcej fyzický a materiálny prístup, prístup k rozvoju zručností, motivačný prístup a prístup k využívaniu zdrojov. Verejné služby napríklad prepojil so službami verejných knižníc pri navigácii používateľov v multimediálnom svete. Význam digitálnej gramotnosti v spoločnosti bude vzrastať, čo je odkaz pre strategické plány v oblasti vzdelávania aj zmeny pracovných návykov.

Zaujímavé príspevky priniesli aj autori zo švédskej univerzity v Boras. Ola Pilerot sa zamyslel nad konceptualizáciou pojmu informačná gramotnosť, od praktického empirického prístupu, cez akademickú a knižničnú prax až po teoretickú oblasť výskumu. Obsah pojmu preto možno určiť na jednej strane empiricky ako oblasť profesionálnej praxe a prejavov informačného správania, ktoré je možné pozorovať, a na druhej strane ako analytický teoretický rámec a tiež aj politický koncept. Annemarie Lloyd (Univerzita Boras) zas objasnila najmä informačnú rezilienciu (odolnosť) ako súčasť informačnej krajiny človeka v každodennom informačnom správaní imigrantov. Osobitne zaujímavým príspevkom bol príspevok Víta Šíslera (Karlova univerzita Praha) zameraný na projektovanie edukačných hier a simulácií pre oblasť humanitného vzdelávania s príkladom edukačnej hry o histórii 1938 – 1989 vyvinutej na Karlovej univerzite v Prahe.

Rôznorodosť tém konferencie prepjili novšie koncepcie informačnej gramotnosti ako nástroja na budovanie inkluzívnej spoločnosti s dôrazom na participáciu a splnomocnenie ľudí pri samostatnom riešení každodenných problémov. Ako píše v úvode zborníka abstraktov Stéphane Goldstein, Alexandrijská deklarácia z roku 2015 naznačuje, že informačná gramotnosť splnomocňuje ľudí vo všetkých sférach života pri efektívnom hľadaní, hodnotení, využívaní a tvorbe informácií so zámerom naplniť svoje osobné, sociálne, vzdelávacie či profesionálne ciele. V tomto duchu boli prezentované mnohé príspevky zamerané na aktuálne výskumy každodenného informačného správania (everyday life community information literacy, ELIL). Výborný prehľad týchto výskumov priniesli autori Martzoukou (Aberdeen) a Sayyad Abd (Everyday Llife Information Literacy: A Review of Literature).

Okrem základných sekcií zameraných na informačnú gramotnosť a inkluzívnu spoločnosť, metódy výskumu, elektronické zdroje či efektívne stratégie sa konferencia venovala aj veľmi aktuálnym otázkam zdravotníckej gramotnosti a mediálnej gramotnosti. V jednotlivých sekciách sa autori venovali aj trendom vo vysokoškolskom vzdelávaní, celoživotnom učení, vzdelávaní detí a mládeže aj digitálnej gramotnosti. Veľmi zaujímavé sú interkultúrne porovnávacie štúdie, ktoré aplikujú dotazníkové prieskumy medzi študentmi rôznych univerzít – napríklad the Academic Reading Format International Study (ARFIS). Prvé výsledky tohto prieskumu boli prezentované najmä z hľadiska preferencií digitálnych a tlačných informačných zdrojov medzi študentmi (Francúzsko, Island, Turecko, Bulharsko, Slovinsko, Island, Estónsko, Litva, Katar). V tejto súvislosti je zaujímavý aj prieskum informačnej gramotnosti medzi študentmi univerzít v Českej republike (Hana Landová a kol.) a prieskumy španielsky hovoriacich študentov v Mexiku (Jesus Lau a kol.). Ďalším zaujímavým medzinárodným projektom je prieskum o informačných procesoch pre udržateľnosť z hľadiska informačnej, dátovej a environmentálnej gramotnosti (G. Chowdhury, G. Walton, S. Kurbanoglu, J. Boustany). Ekologické a etické aspekty informačného správania predstavujú veľkú výzvu pre ďalší výskum informačnej gramotnosti. Zaujímavá bola aj porovnávací štúdia informačnej gramotnosti historikov ako používateľov archívov medzi Slovinskom a Veľkou Britániou (Polona Vilar, Alenka Šaupert, David Bawden, Lyn Robinson), pričom sa ako kľúčové ukazujú kultúrne rozdiely a tradície v práci s informáciami v archívoch týchto krajín.

Konferencia priniesla mnoho ďalších formálnych, neformálnych aj sociálnych stretnutí a udalostí. Boli to napríklad panelové diskusie, workshopy (napríklad kritické myslenie a aktívne učenie), doktorandský seminár, krátke príspevky z praxe (best practices), príspevky PechaKucha (prezentácie zaujímavých nápadov a inovácií) a výbornú sekciu posterov s víťazným príspevkom z Poľska predstavujúcim edukačné komiksy pre mediálnu gramotnosť detí a mládeže (E. Rozkosz, Z. Wiorogorska).

V rámci sekcie zameranej na teoretické aspekty informačnej gramotnosti som prezentovala príspevok Open Science and the Research Information Literacy Framework založený na kvalitatívnej štúdiu informačného správania vedcov v SR. Vo výsledkoch sa objavujú zaujímavé názory vybraných vedcov na potreby poskytovania informačných služieb s pridanou hodnotou na najvyššej analytickej úrovni a všeobecnejší konsenzus o určitých rezervách pri prezentovaní výsledkov výskumu pre verejnosť. To súvisí s lepším budovaním otvorenej vedy na Slovensku, najmä pri realizácii open access princípu vo využívaní zdrojov a vo vzťahoch s verejnosťou. Príspevky v tejto sekcii dokázali, že existuje mnoho nových smerov, ktoré môžu obohatiť výskum informačnej gramotnosti pri vytváraní teórie aj pri rešpektovaní rozdielov medzi disciplínami a profesiami. Ukazuje sa, že informačná gramotnosť má mnoho konceptuálnych rozmerov a v akademickom prostredí môžeme hovoriť o rôznych disciplinárnych gramotnostiach. To, nakoniec potvrdil aj príspevok známych britských autorov Sheily Webber a Billa Johnstona zameraný na informačnú gramotnosť ako „hraničný“ koncept (threshold concept) v kontexte disciplinárnosti.

Celkovo možno povedať, že „informačná krajina“ skúmajúca informačnú gramotnosť sa rozširuje – či už hľadiska praktických systémov a služieb alebo z hľadiska nových tém a metód výskumu. Okrem toho sa informačná gramotnosť už neinterpretuje len ako všeobecný generický pojem, ale je súčasťou celého systému či spektra rôznych gramotností, od mediálnej, cez zdravotnú, finančnú až po každodennú alebo pracovnú či disciplinárnu vo vede. Hľadajú sa nové súvislosti s manažmentom zna-

lostí, skúmajú sa nové skupiny ľudí (imigranti), realizujú sa porovnávacie štúdie, hľadajú sa zaujímavé súvislosti so zamestnanosťou a požiadavkami zamestnávateľov na pracoviskách či skupinové a sociálne aspekty informačnej gramotnosti. V praktickom pohľade je stále aktuálne zlepšovanie amerického rámca ACRL pre informačnú gramotnosť vo vysokoškolskom vzdelávaní. Na konceptuálnej úrovni sa tiež objavujú novšie pojmy ako radikálna či kritická informačná gramotnosť, ktoré obohacujú diskurz o informačnej gramotnosti. Novšie kvalitatívne metódy výskumu ako technika kritického incidentu, auto-etnografia, kolektívne mapovanie a iné prinášajú novšie pohľady na pochopenie významu skúmania informačnej gramotnosti pre rozvoj informačnej spoločnosti.

Konferenciu podporili už tradičné medzinárodné kultúrne a knižnícké organizácie ako UNESCO a IFLA, ale aj české inštitúcie a hlavný organizátor Asociácia knižníc českých univerzít. Organizátorom sa podarilo zabezpečiť konferenciu na vysokej úrovni kvality, ako z hľadiska obsahu a výberu príspevkov, tak aj z hľadiska vynikajúceho sociálneho programu (exkurzie a iné spoločenské akcie). Praha sa stala atraktívnym miestom na stretnutie odborníkov z celého sveta a vytvorila pre nich intelektuálne príťažlivú a podnetnú atmosféru. Bol vydaný zborník abstraktov, ktorý je dostupný aj elektronicky (<http://ecil2016.il-conf.org/>) a pripravuje sa zborník plných textov.

Rôznorodosť kontextov informačnej gramotnosti obsahuje sociálne, kultúrne aj ekonomické rozmery. Môže ísť o inklúziu mladých ľudí prostredníctvom programov školských knižníc alebo o kurzy informačnej gramotnosti pre vylúčené či znevýhodnené skupiny. Konferencia ukázala aj určitý politický rozmer informačnej gramotnosti, ktorá môže prispieť k participácii a k aktívnej účasti občanov v digitálnej spoločnosti prostredníctvom digitálnej inklúzie. Bohatý program konferencie ECIL dokazuje jej dôležitosť aj vitálnosť ako súčasť mozaiky informačnej činnosti aj informačnej vedy v informačnej spoločnosti. V súčasnosti už môžeme hovoriť o sformovanej komunite výskumníkov aj praktikov z rôznych odborov, ktorých spája záujem o informačnú gramotnosť v sociálnom, vedeckom, systémovom, knižničnom aj vzdelávacom kontexte. Preto oceňujem prácu nielen pražských organizátorov (najmä predsedníčky organizačného výboru Hany Landovej), ale aj predsedníčkou konferencie Serap Kurbanoglu a Sonje Špiranec, ktoré vytrvale zabezpečujú realizáciu náročného odborného programu konferencie už štvrtý rok. Verím, že obohacujúce stretnutia, diskusie a výmena poznatkov v oblasti informačnej gramotnosti budú aj ďalej pokračovať, najmä v novších medzinárodných projektoch a štúdiách.

Prof. PhDr. Jela Steinerová, PhD.

jela.steinerova@uniba.sk

(KKIV FiF UK Bratislava)